
Zahranichněpolitické zájmy Německa

Richard von Weizsäcker

I.

V úvodu spolkový prezident připomněl padesáté výročí ničivého náletu spojeneckých leteckých sil na Hamburk a přitom podotkl, že tehdejší Německo na tom mělo svou vinu.

II.

Jako každá země je Německo určováno především svou zeměpisnou polohou a svými dějinami. Ležíme ve středu našeho kontinentu a jsme obklopeni devíti sousedy. V tom se nám nepodobá žádná jiná země na světě. Tím byly také naše dějiny obohacovány a současně i ztíženy. Probíhaly v bohatém vzájemném ovlivňování. Tato skutečnost zůstane zde nadále, nyní však v době, kdy náš národ znovu našel svou státní jednotu v mírové shodě se svými sousedy, bez územních nároků z naší strany anebo na náš úkor, v slavnostně potvrzených hranicích, aniž bychom čelili bezprostřední vojenské hrozbě. Jsme uznáváni za demokratický stát. Zásady naší Ústavy odpovídají řádu a hodnotám našich evropských i zámořských partnerů, v jejichž společenství a spojení jsme pevně zakotveni.

Dlouho jsme upřímně toužili po skončení studené války a jsme vděční za to, že se tak stalo. Nyní se zdá, že jak na Východě, tak i na Západě odpadla pouta, jež na jedné straně tlumila některé vnitřní a regionální rozpory, na druhé straně však zvyšovala ochotu ke spolupráci. Duševní rozpoložení národů se změnilo. Silněji než dříve se obrací směrem dovnitř...

Málokdy v dějinách vstupovala severní část zeměkoule tak nečekaně a tak nepřipravená do nového historického období, které se vyznačuje postreligiózní a postideologickou bezradností. Není sice bez iluzí, zato je však bez ideálů a vizí, hledajíc novou orientaci.

Současně poslední tři desetiletí nepřinesla žádné změny ve vývojových tendencích na velkých prostorách jižní polokoule. Přes ukončení studené války zůstávají problémy především Afriky nezměněny, dokonce zčásti ještě vyhrcořenější. Nyní, když je překonán konflikt mezi Východem a Západem, se zdá, že Sever již nepotřebuje Jih, anebo ho nepovažuje za užitečný. Příliš velká část lidstva žije ve znamení zcela bezvýchodného závodění mezi růstem populace a ekonomickým rozvojem...

Zvětšují se požadavky i vůči naší zemi. O to je potřebnější ujasnit si, jaké jsou naše cíle a jaké budou jejich dopady. Jsou to především tři komplexní národní zájmy, které určují naše úkoly:

- stabilita u nás a kolem nás,
- otevřené obchodní hranice,
- spoluodpovědnost za přežití světa.

III.

Nejprve k otázce stability. Posledních čtyřicet let žila Evropa ve zvláštním druhu konfrontační bezpečnosti. Dva vojenské bloky se vzájemně držely v šachu v podmínkách rovnováhy strachu. Samo Německo bylo rozděleno a žilo v nesnadném míru.

Bezpečnost bývalé Spolkové republiky se opírala o dva sloupy, o Severoatlantický pakt a o rostoucí integraci v Evropském společenství. I dnes jsou to záruky naší ochrany a bla-

hobytu. Co může být důležitější než zajištění tohoto stavu, jeho další budování a rozšíření? Stabilita celé Evropy je základním zájmem Německa.

K tomu je v první řadě důležité dobudovat Evropskou unii. Společenství přivedlo na svět... něco rozhodujícího a trvalého: kvalitativní změnu ve vzájemných vztazích mezi jeho členskými zeměmi. Je samozřejmé, že neodstranilo všechny rozdíly národních postojů a zájmů...

Evropské společenství se stalo magnetem pro východní Evropu. Je v našem zájmu neodpírat východním sousedům vyhlídku na vstup do Společenství. Ono je jedinou zárukou, že po skončení studené války neupadneme znovu do staré nešťastné hry národních států s měnicími se spojeneckými svazky, se zónami vlivu a s mocenskou rovnováhou.

Původem a centrálním prvkem Společenství je německo-francouzské přátelství. Stále se na ně ale pohlíží skepticky... Avšak žádný Evropan či občan kterékoli atlantické země, který zná své dějiny, nezpochybňuje už vážněji jeho význam. Je to nejdůležitější prvek vývoje poválečných dějin v Evropě. I v budoucnosti bude vyžadovat stálou, uvážlivou a přednostní péči na všech úrovních.

IV.

Po desetiletí v kritických situacích úspěšně zabezpečovalo mír atlantické spojení. Bylo vnitřně i navenek silné: vnitřně, protože spojovalo bezpečnostní kulturu společných lidských práv a ústavních zásad s plně akceschopnou bezpečnostní strukturou; navenek, protože spojovalo neporazitelnou sílu sebeobranu s věrohodnou vůlí dosáhnout uvolnění.

NATO nikdy nebylo samoúčelnou organizací. V žádném období se nestalo německou státní ideou. Bylo a stále zůstává spíše odpovědí na konkrétní ohrožení naší bezpečnosti... NATO se ocitlo v etapě přeměny. Zatím nemáme fungující celoevropskou bezpečnostní strukturu. Ta nemůže vzniknout ze dne na den. Proto musíme zacházet obezřetně s tím, co máme...

Nezmenšenou důležitost má také trvalá americká identifikace s Evropou, kterou s sebou přináší NATO. Dnes, kdy USA chtějí nově definovat svou globální úlohu, je to zvláště důležité...

Nechceme ani nesmíme zaujmout již předem odmítavý postoj vůči jakékoliv formě rozšíření NATO. Zatím je nejasné, jak se bude vyvíjet dějinná perspektiva nových států po rozpadu Sovětského svazu a po rozpuštění Varšavské smlouvy. V každém případě musíme přihlídnout k historicky vzniklým a hluboce zakořeněným obavám svých nejbližších východních sousedů. Navíc vůči pobaltským státům, Polsku a České republice – abych uvedl alespoň tyto příklady – máme opravdovou dějinnou odpovědnost. To znamená poskytnout jim konkrétní vyhlídky na partnerské bezpečnostní struktury. Mír, řád a bezpečnost ve střední Evropě jsou pro nás nepostradatelné...

Zvláštní význam v tomto procesu připadá Rusku a jeho dalšímu partnerství s USA, Rusku jako světové jaderné velmoci hospodářsky orientované na západní Evropu. Rusko bylo a zůstává historicky, hospodářsky i kulturně součástí Evropy, jež se k němu většinou dívala s obavami, ale přitom mu může být za mnohé vděčná. Je dějinným zázrakem, že utrpení, jež přinesla Hitlerova éra také pro Rusko, nezničilo hluboké vnitřní vztahy mezi Němci a Rusy. Rusko stojí před obdobím vnitropolitických, hospodářských a etnických napětí. Západ může tento vývoj ovlivňovat jen okrajově. Musí však sledovat reformní procesy probíhající v Rusku v jejich univerzálním významu a podporovat je. Rozhodující je, aby Rusko zacházelo odpovědně se svým jaderným potenciálem, aby respektovalo zásady přijaté v Pařížské chartě KBSE a aby našlo mírová řešení pro otevřené sporné otázky s nyní již samostatnými republikami bývalého Sovětského svazu, především s Ukrajinou, kde je dnes největší možnost potenciálního nebezpečí...

Potřebujeme též nové společné zásady, jdoucí dále než dosavadní pohledy na svrchovanost a na nezasahování do vnitřních záležitostí jiných států. Sebeurčení, autonomie, secese, určování hranic, jednání s jednotlivci a s menšinami – to vše se dostalo do pohybu,

v němž je nebezpečně ohrožena ochrana člověka i bezpečnost národů. Naše společné selhání tváří v tvář strašlivé tragédii občanské války v bývalé Jugoslávii doprovází nás den za dnem. Přitom program KBSE obsahuje všechny základní prvky, na nichž závisí řešení... Zajištění stability kolem nás neúprosně vyžaduje vytvoření evropského bezpečnostního společenství...

V.

Ukončením studené války se snížila míra vojenské hrozby. Zato obchodní konflikty se staly nebezpečnějšími... Tím se dostávám k našemu národnímu zájmu číslo dvě: k otázce otevřených obchodních hranic.

V četných oblastech světa nastala éra regionalizace. Většinou jde o hospodářskou spolupráci, o technické konzultace a o politický dialog. Mnohé skupiny států následovaly příkladu Evropského společenství...

Stále znovu se však objevují hlasy proti svobodě obchodu. Vyskytují se snahy bránit konkurenci a změnám ve prospěch stávajících vlastnických vztahů. Rozhořčené diskuze kolem NAFTA v Americe jsou toho nejnovějším názorným příkladem. Ani my v Evropě nejsme ovšem obrnění proti opětovným, falešným ochranným pokušením, zvláště dnes, kdy je naším největším problémem nezaměstnanost. Přitom zejména my Němci máme jasné závažné protiargumenty: jsme závislejší na zahraničním obchodě než ostatní průmyslové státy...

V dobách recese se stále znovu objevuje pokušení protekcionářství. Heslo „Německo pro Němce“ by se v naší ekonomice rovnalo programu ochuzování sama sebe...

My Němci máme velkou odpovědnost nejen za sebe, ale za obchodní politiku celé Evropské unie. Pro nás jsou otevřené hranice životně důležité.

Právě evropskému sjednocování děkujeme za nejpádnejší potvrzení této skutečnosti. My Němci jsme je potřebovali a využívali více než kdokoli jiný. Přes 70 % našeho zahraničního obchodu směřuje do evropského ekonomického prostoru.

Před měsícem vstoupila v platnost Evropská unie. Na cestě k ní se objevilo nemálo pochybností a sporů... Ani po Maastrichtu není sjednocení Evropy něčím ustáleným, spíše zůstává i nadále dynamickým procesem.

Obavy občanů z anonymity evropského superstátu, z prázdného „eintopfu“ místo různorodosti kultur, z přenesení každodenních záležitostí do rukou vzdálené byrokracie jsou pochopitelné a musíme je brát vážně... Kdo ignoruje tužby lidí po zakotvenosti v jejich vlasti, ztrácí podporu pro nástup cesty do Evropy.

Zde však nejde o mocenský boj mezi srdcem a rozumem... Evropa jakoby byla ryzím produktem racionality a národ proti tomu centrálním a výlučným sídlem našich citů. Naše pojetí státu není ani Evropa, ani národní stát, nýbrž náš demokratický a sociální právní státní útvar se svým prvním článkem Ústavy o ochraně důstojnosti člověka. V Evropě samozřejmě nepřestanou existovat národní státy. Také německý národ zůstane zde zachován se stejnými právy a významem jako ostatní národy.

Jsme svázáni se svým národem tradicí, odpovědností a hlubokými city. Avšak ani Evropa není prostým výmyslem dávné minulosti, ani bezkrevným přeludem budoucnosti. Jsme s ní spojeni společnými dějinami, kulturou a osudovými lidskými vztahy. Navíc se Evropa stala společným životním prostorem především pro mladé generace.

Evropa, jež by si zasloužila toto pojmenování, je nedělitelná. Všechny její národy se utvářely pod vlivem antiky. Praha a Hamburk, Krakov a Salamanca, Vídeň a Paříž, Talin a Lisabon jsou bratrská města... Samostatnost národních kultur nikdy a nikde nestála v cestě pronikání celoevropského ducha...

Evropská unie bude mít svou vlastní evropskou podobu. Již svou strukturou se bude velmi podstatně lišit od Spojených států amerických... Bylo by v rozporu s dějinami a také politicky nemoudré upadat nyní zpět do neonacionalizmů, které by při bližším pohledu zasluhovaly být nazývány postnacionálním provincionalizmem.

Nebude tedy ani urážkou národního cítění, ani hazardováním s našim zdravým lidským cítěním, jestliže budeme energicky pokračovat v sjednocování Evropy a zůstaneme přitom dobrými Němci. Za měsíc zahájí svou práci Evropský měnový institut ve Frankfurtu nad Mohanem. Splnění konvergenčních kritérií Maastrichtu zůstává předpokladem pro nástup do třetí etapy Hospodářské a měnové unie. Budeme pozorně sledovat tento proces, aniž bychom omezili obsah německé identity na otázku měny.

Ekonomická racionalita se postará o to, abychom příliš rychle nesjednocovali příliš mnoho věcí. Modelem právě v zájmu ekonomiky má být federalismus, nikoliv centralismus...

Neméně rozhodující pro Evropskou unii jsou otevřené hranice vůči třetím zemím. Nesmíme zapomínat na náš zájem o růst hospodářské stability našich východních sousedů. Proto podporujeme jejich reformy a pomáháme jim při postupném začleňování do Evropské unie. O to méně můžeme pokračovat v tom, že na jedné straně jim ukážeme výhody tržního hospodářství a svobodného obchodu, zatímco na druhé straně se uzavíráme dovozu zboží z těchto zemí, pokud to považujeme za nežádoucí.

V následujících letech připadne znovu klíčová role zásobování energetickými surovinami. Z toho pro nás vzniknou ekonomická a politická rizika. V střednědobé perspektivě můžeme patrně čekat další posílení pozice zemí OPEC, a proto rostoucí ceny ropy. Chceme-li se tedy vyhnout jednostranné závislosti, musí nám i nadále záležet na dovozu ropy a zemního plynu z Ruska. V roce 1991 jsme například odebírali téměř 50 % své spotřeby zemního plynu z Ruska. Plynovody vedou přes Ukrajinu a Českou republiku. Proto je pro nás tak důležité urovnání rusko-ukrajinských sporů i z hospodářských důvodů. Přitom pouze napolo otevřené hranice by nás nechránily, nýbrž poškozovaly...

VI.

Každá forma ochranné politiky Západu nejtvrději zasáhne četné rozvojové země, a tím překáží vyřešení nejdůležitějšího úkolu příštích padesátí let, tedy vyrovnání úrovně mezi Severem a Jihem, aniž by bylo zničeno přírodní prostředí ve světě.

Tím se dostávám k našemu národnímu zájmu číslo tři – k naší spoluodpovědnosti za zachování života na Zemi...

Národy již vybudovaly své společné instituce, zejména OSN, jež od konce studené války značně rozšířila svou agendu. Dodnes je však kvantitativní růst vyšší než jeho kvalita...

Se zvýšením významu Organizace spojených národů roste také u nás oprávněný zájem o systematické rozhodování v jejím rámci. Je logické, že se objevuje požadavek na rychlé vyjasnění našich ústavních podmínek pro nasazení spolkových vojsk z pověření OSN mimo území NATO. Máme dost příčin ucházet se o uznání naší spolehlivosti. To však není všechno. Teprve až dokážeme jasně vymezit a soustavně uskutečňovat své priority, budeme považováni za odhadnutelné a důvěryhodné partnery...

Usilujeme o svou roli v OSN při zachování své plné suverenity. To znamená, že se v konkrétních případech rozhodneme tak, jak to sami budeme považovat za správné, a ne tak, jak to druzí očekávají od nás na znamení dobrého chování...

Když se téměř před padesátí lety ustavila Rada bezpečnosti OSN, byl pojem bezpečnosti definován především vojensky. Mezitím se zbrojní systémy stávají stále účinnějšími, důmyslnějšími a dražšími. Současně si uvědomujeme svou úplnou bezmocnost tváří v tvář hlavnímu nebezpečí pro lidstvo – soustředěnému a univerzálnímu ohrožení životních podmínek a přírodního prostředí...

Rozhodující význam mají také příspěvky společenství národů, jejichž cílem je prolomit začarovaný kruh nedostatečného vzdělání, chudoby, překotného populačního růstu, hladu, odumírání lesů, celkového narušování přírodního prostředí, migrace a porušování lidských práv. Čím méně se bude dařit překonávat bídu tam, kde se rodí, tím neodvratněji se budou rozšiřovat její důsledky také směrem k nám.

Nejde již o rozvojovou pomoc jako o drobný přívěsek zahraniční politiky v tradičním smyslu, nýbrž o změnu konvenčního pojmu a obsahu zahraniční politiky ve směru společného, globálního, trvalého rozvoje. Každý náš občan je součástí uvedeného procesu prostřednictvím svého životního stylu... Pochopí též, že to, co se nám na Severu dostává na talíř – podle našich zvyklostí –, může mít svůj zahraničněpolitický význam.

To jsou skutečnosti, které spojují vnitřní a zahraniční politiku v jeden celek. Proto je tak důležité a perspektivní v našem výchovném a vzdělávacím systému napomáhat k pochopení uvedených souvislostí... Jen tak budeme moci ozřejmit, že náš demokratický systém je způsobilější zvládnout velké dějinné úkoly současnosti než jiné společenské systémy.

Zahraněční politika národů a regionů se postupně mění v světovou zahraniční politiku. Jejím fórem jsou Spojené národy. Proto se musejí funkčně a regionálně posílit, aby mohly hrát skutečně vůdčí roli ve prospěch rozvoje a životního prostředí. Nechybějí jim sice instituce... Ale ty ještě nemají dostatek prostředků a jejich problematika není v náležitém rozsahu projednávána Radou bezpečnosti.

Ústřední orgány Spojených národů jsou dnes přetíženy spoustou regionálních problémů. Proto je pro svět velmi důležité posilovat akceschopné regionální struktury. Naše pozornost se soustřeďuje na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Od loňského roku se stala „regionálním sdružením“ pod střešou OSN.

Již jsem uvedl, že „zatěžkávací zkouškou“ pro OSN je především řešení otázek lidských práv. Před 45 lety Spojené národy přijaly Všeobecnou deklaraci lidských práv... Dnes, po ukončení konfliktu mezi Východem a Západem, je diskuze o legitimitě tohoto dokumentu a jeho uskutečnitelnosti živější a naléhavější než kdykoliv dříve, i když se nestala snadnější... Někde se pohlíží na lidská práva jako na výplod evropocentrického myšlení...

Máme důvod věřit, že mohou nastat změny v chápání spolupráce mezi světovými regiony, a v první řadě musíme usilovat o změnu západního myšlení a jednání ve smyslu globální politiky.

Transatlantická spolupráce by tak mohla dostat novou kvalitu. Zdá se, že Clintonova a Gorova vláda dnes vážně usiluje o překonání minulých nedorozumění, jež vznikla tím, že Amerika dosud nevyvodila prakticky žádné závěry ze Světové konference o životním prostředí v Riu de Janeiro. Nová administrativa chce postavit globální program „udržitelného rozvoje“ do středu své bezpečnostní a zahraniční politiky. S ohledem na tradice USA to není o nic lehčí než u nás. My Němci jako důležití partneři je můžeme podporovat na této cestě, a tak si usnadnit i svou práci doma.

VII.

O všech těchto neuvěřitelně velkých a komplexních úkolech hovoříme zde jako o německém zájmu...

Bismarck definoval politiku zájmů jako střízlivý, dobře rozvážený státní zájem na rozdíl od všeobecných idejí... Doba nacionalismu, který pod pojmem zájmů rozuměl pouze bezprostřední prospěch a výhody, zpravidla na úkor jiných zemí, skončila neúspěchem.

V dnešním světovém vývoji nabývá idea zájmů svého původního významu účasti, přispění, ohleduplnosti, porozumění, a proto společenství cílů...

My Němci pracujeme dnes podle svých sil na svém sjednocení. Budeme-li úspěšní v intencích humanizmu, pak nalezneme své místo ve světovém společenství. Potom už nebudeme muset hledat svou ztracenou normálnost. V Evropě nejsme ani kladivem, ale ani kovadlinou. Jsme příliš malí na to, abychom sami šli vlastní cestou; již naše zeměpisná poloha, dějiny a mezinárodní charakter našich úkolů nás varují před tímto pokušením. Na druhé straně jsme však příliš velcí na to, aby nás druzí mohli obcházet; zahraničněpolitické vztahy se nemohou rozvíjet bez našeho souhlasu a spolupráce. Obě tyto okolnosti nás společně

ochrání proti nerozhodnosti či povýšenosti. Poskytnou nám dostatečnou váhu, odpovědnost a sebedůvěru, abychom obstáli při uplatňování svých zájmů.

Poznámka: Zkrácený překlad projevu německého spolkového prezidenta Richarda von Weizsäckera, předneseného na zasedání Senátu Svobodného hanzovního města Hamburk 2. prosince 1993.